

Az etnikai adatgyűjtés módszertana a Magyarországgal szomszédos országok népszámlálásaiban*

Papp Z. Attila

PhD, az MTA Etnikai-Nemzeti
Kisebbségkutató Intézet tudomá-
nyos munkatársa

E-mail: pappza@yahoo.com;
pappza@mtaki.hu

A térség egyes összeírásaiban az etnikai, nemzeti-
ségi hovatartozás leggyakrabban alkalmazott identitás-
kritériumai a megkérdezettek anyanyelve, valamint
bevalláson alapuló etnikai hovatartozása. A tanulmány
ezért áttekinti Magyarország szomszédos országainak
(Szlovákiának, Ukrajnának, Romániának, Szerbiának,
Horvátországnak, Szlovéniának, Ausztriának) a leg-
utolsó népszámlálások során alkalmazott etnikai adat-
gyűjtési gyakorlatát. Összehasonlító módon vizsgálja
az országok erre vonatkozó sajátos módszertani útmu-
tatását, végül pedig beazonosítja az ilyen jellegű ada-
tok gyűjtésekor alkalmazott módszertani stratégiákat.

TÁRGYSZÓ:
Népszámlálás.
Nemzetiségi statisztika.

---

* A szerző a tanulmány írása alatt Bolyai János Kutatói Ösztöndíjban részesült.

Tanulmányomban a Magyarországgal szomszédos országok népszámlálásai során alkalmazott etnikai, nemzetiségi adatok gyűjtésének módszertanát kívánom bemutatni. Elsősorban azt szeretném megvizsgálni, hogyan operacionalizálják ezekben az országokban az etnikai, nemzetiségi hovatartozást. Noha tudjuk, e térségben az egyes összeírások során az etnikai, nemzetiségi hovatartozás leggyakrabban alkalmazott identitás-kritériumai a megkérdezettek anyanyelve, valamint a bevalláson alapuló etnikai hovatartozása, mégis összehasonlító módon fontos azt is megvizsgálni, hogy a népszámlálások során milyen sajátos módszertani útmutatást használnak az ilyen jellegű adatok gyűjtésekor.

A feldolgozott hét ország (Szlovákia, Ukrajna, Románia, Szerbia, Horvátország, Szlovénia, Ausztria) idevonatkozó forrásainak elemzése azért is lényeges, mert e nélkül csak felszínes vagy akár félrevezető képet kaphatunk az egyes kisebbségi, etnikai csoportokról. Márpedig a kisebbségi csoportok léte és nagysága, nemcsak e térségben, hanem a világon mindenütt gyakran politikai probléma és/vagy kihívás.

1. A módszertanok áttekintése

Magyarország jelenlegi szomszédos országai közül (Románia és Ausztria kivételével) mindegyik új nemzetállam, és mint ilyen, érthető módon, intenzív nemzetépítési projekt szereplője. Ez a nemzetállami elköteleződés minden bizonnyal kihat a népszámlálás által feltárt kisebbségi csoportok létre, elismerésére, végső soron az összeírások során alkalmazott kérdőív konkrét kérdéseire is. A kisebbség „nagysága”, időbeni változásai ugyanis meghatározzák az egyes országok kisebbségpolitikai elképzeléseit is. Az Ukrajnában zajló társadalmi folyamatokat például nem lehet az orosz (nyelvi) kisebbség erőteljes jelenléte nélkül megérteni. Hasonlóképpen Romániában, Szlovákiában és Szerbiában is a kisebbségi magyarok regisztrálása politikai konnotációkat hordoz: érveket nyújt a kisebbségi érdekérvényesítéshez, ugyanakkor kihat magára a kisebbségi politikai elit közösségi énképére is. Ezentúl a kisebbségi csoporthoz tartozók számbeli csökkenése fenntarthatja és mentálisan táplálhatja a kisebbség veszélyeztetettségének, asszimilációjának, végső soron eltűnésének tudatát is. A környező országok magyar népességének demográfiai adottságai pedig Magyarországra is kihatnak, hiszen egyaránt befolyásolhatják a magyar munkaerőpiaci trendeket, illetve a nemzetpolitikai és támogatáspolitikai szempontokat.

Módszertani áttekintésünk során először rögzítjük azt a már közhelyszerű tényt, hogy a népszámlálás is, mint minden ilyen típusú vizsgálat valójában azt méri, amit a kérdőív segítségével tudakolnak: nem létező csoportokat kérdezünk, hanem a népszámlálási íveken szereplő kérdésekre adott válaszok összesítése során alakítunk nemzetiségi csoportokat. Ezért fontos a kérdések megfogalmazási módjának vizsgálata, illetve a vonatkozó módszertani útmutatók elemzése.

Az egyes országok leírásai előtt azonban meg kell említenünk egy fontos dokumentumot. Az ENSZ az Eurostattal közösen 1998-ban ajánlásokat fogalmazott meg a 2000. év környékén népszámlálást végző országok számára az összeírás során szóba jöhető témakörökre (UN [1998]). Az egyes népszámlálások során használt témakörök közül való válogatást, illetve a kérdések megfogalmazását egyaránt befolyásolhatja, hogy egy országnak bizonyos adatokra szüksége van, valamint a nemzetközi összehasonlíthatóság igénye, a kérdések érthetősége, és az összeírások egyéb személyi és tárgyi feltételei is (UN [1998] 5. old.). Nem ritkán azonban a kutatók és a közvélemény igényei között feszültség alakul ki (McKibben [2004]).

A témaköröket két részre osztották: alapvető és nem alapvető ismérvekre. Az előbbiek minden ország számára alapvető fontossággal bírnak, ezért javasolt az összeírásokba bevenni, utóbbiaknak pedig a népszámlálásokban való jelenlétét az egyes országok saját prioritásai határozzák meg. Az alapvető ismérvek esetében nemzetközi összehasonlításra kell és lehet törekedni, míg a nem alapvető ismérvek esetében – többek között bizonytalan jelentésük miatt, ám tartalmi szempontokból is – sokkal nehezebb az országok közötti összehasonlítás.

1. táblázat

A személyek alapvető és nem alapvető demográfiai jellemzői a 2000. év körüli népszámlálásokban

Alapvető ismérvek	Nem alapvető ismérvek
Nem	
Kor	
Családi állapot (legális)	Tényleges családi állapot
Születés országa vagy helye	Szülők születési helye
Állampolgárság	Állampolgárság megszerzése
	Etnikai és/vagy nemzetiségi csoport
	Nyelv
	Vallás
	Élve született gyermekek száma
	A nem hajadon nők első és jelenlegi házasságkötésének időpontja

Forrás: UN [1998] 6. old.

Az 1. táblázatban az ENSZ javaslatai alapján látható, hogy a születési hely és az állampolgárság alapvető, míg az etnikaicsoport-tagságra, nyelvre és vallásra vonatkozó kérdések nem számítanak alapvetőnek. Már ez a felosztás is előrevetíti az etnikai adatgyűjtések országspecifikus jellemzőinek fontosságát, ugyanakkor jelzi azt is, e témakörökben meglehetősen nehéz megbízható módon nemzetközi összehasonlítást végezni. Mindezt tetézi az is, hogy az egyes témakörök leírása elég tág, illetve a dokumentum a használt definíciók alkalmazására vonatkozóan csak választható, ami nem teljesen egyértelmű javaslatokat tesz.

Az etnikai csoportra vonatkozóan két pontban megadott javaslatot, megjegyzést olvashatunk.

„83. Bizonyos országok információkat gyűjthetnek lakosságuk etnikai és/vagy nemzetiségi összetételéről. Az etnikai csoportokat (és/vagy nemzetiségi csoportokat) olyan személyek alkotják, akik közös eredetűnek és/vagy kultúrájának gondolják magukat, és ez megnyilvánulhat nyelvi és/vagy vallási és/vagy egyéb olyan jellemzőkben, amely által különböznek a lakosság többi részétől. Történeti és politikai körülményektől függ, hogy ezen országok e csoportokat etnikai és/vagy nemzetiségi csoportoknak tartja-e.

84. A személyeknek szabadon kell nyilatkozniuk arról, hogy melyik etnikai és/vagy nemzetiségi csoporthoz tartozónak vélik magukat.” (UN [1998] 21. old.)

A nyelvre vonatkozóan több leírást is találunk.

„85. Bizonyos országok nyelvi adatokat is gyűjthetnek. A legfontosabbak ezek közül:

a) az anyanyelv, amely definíciója szerint a korai gyermekkorban beszélt nyelve(ke)t jelenti(k);

b) elsődleges nyelv, amely definíciója szerint azt a nyelvet jelenti, amelyet a személy legjobban bír;

c) leggyakrabban családban és/vagy munkahelyen használt nyelv(ek);

d) nyelvismeret, amely egy vagy több nyelv szóban és/vagy írásban történő használatának képességét jelenti.

Ajánlott legalább két nyelvi kérdés megkérdezése, éspedig az a) vagy b), illetve a c). Ha a c) kérdésre csak egy válasz adható, akkor javasolt, hogy a családban leggyakrabban használt nyelvre kérdezzenek rá.” (UN [1998] 21. old.)

Mivel az etnikai csoport definíciójában is felbukkan a vallás, tekintsük át, mit ír az ENSZ-dokumentum erről:

„86. Bizonyos országok adatokat gyűjthetnek a vallásra vonatkozóan is. A legfontosabb ezek közül:

- a) egy vallási közösség vagy egyház formális tagsága;*
- b) egy vallási közösség vagy egyház életében való részvétel;*
- c) vallásos hit.*

Ha csak egy kérdést használnak, javasolt, hogy a „vallási közösség vagy egyház formális tagságára” kérdezzenek rá, lehetőséget adva arra is, hogy a személy „nem”-mel is válaszolhasson.” (UN [1998] 22. old.)

Az ENSZ ajánlásai alapján tehát az etnikai hovatartozásra közvetlenül is rákérdezhetünk, a megkérdezetteknek pedig szabadon kell dönteniük arról, hogy nyilatkoznak avagy sem. Ugyanakkor az adott definícióból kiderül, ezt úgy oprecionalizálhatjuk, mint a „közös eredettel” vagy „közös kultúrával” rendelkező személyek összességét, akiknek a tulajdonságai nyelvhasználatban és vallási jellemzőkben is megmutatkozhat. Mivel a nyelvhasználat meglehetősen kontextusfüggő, az anyanyelv és a családban használt nyelv utalhat az egyén nemzetiségi hovatartozására is.¹ Sokkal képlékenyebb módon ugyanakkor a vallási hovatartozás is hordozhat etnikai jegyeket. Mindezeket figyelembe véve az alábbi áttekintésükben elsősorban az etnikai/nemzetiségi hovatartozásra, illetve az anyanyelvre és más nyelvhasználatra vonatkozó kérdésekre, illetve a vonatkozó módszertani utasításokra fogunk koncentrálni. Egy-két ország esetében azonban kitérünk a vallási kérdésekre, illetve igyekszünk röviden a népszámlálások helyi kontextusát is felvillantani.

2. Országleírások

Szlovákia mai területén a csehszlovák érában 1950-ben, 1961-ben, 1970-ben, 1980-ban, 1991-ben tartottak népszámlálásokat, a legutóbbi, a 2001-es már a független szlovák állam népszámlálása volt. Az 1950-ben, 1961-ben, 1980-ban a nemzetiségi hovatartozásra, 1970-ben, majd pedig 1991-ben és 2001-ben az anyanyelv szerinti adatokra is rákérdeztek. A 2001. évi népszámlálás nagy újdonsága egyrészt az volt, hogy a kérdőíven nem szerepelt a megkérdezett neve (ám szerepelt születési

¹ Ugyanakkor annak is tudatában kell lenni, hogy az anyanyelvről is különböző értelmezések léteznek. *Skutnabb-Kangas* [1997] négy ilyen definíciót különböztet meg.

ideje, és – az összeírás helyén ideiglenesen tartózkodók és külföldiek esetében – a lakcíme is). Másrészt az szintén újdonságnak számított, hogy a nagyobb lélekszámú nemzetiségek nyelvén (így magyarul is) olvasható volt minden kérdés és volt magyar nyelvű kitöltést segítő útmutató (*Gyurgyík [2006]*).

A nemzetiséget előre megadott válaszlehetőségekkel kérdezték (választási lehetőségek: szlovák, cseh, magyar, ruszin, roma, ukrán), de lehetőséget adtak az egyéb nemzetiség megvallására is.

1. ábra. A 2001. évi szlovákiai népszámlálás nemzetiségre, anyanyelvre vonatkozó kérdései

10. Národnosť Nemzetisége	
slovenská szlovák	česká cseh
maďarská magyar	rusínska ruszin
rómska roma	ukrajinská ukrán
iná: egyéb:	

11. Materinský jazyk Anyanyelve	
slovenský szlovák	český cseh
maďarský magyar	rusínský ruszin
rómský roma	ukrajinský ukrán
iná: egyéb:	

V prípade rozdielnych jazykov rodičov, uveďte jazyk, ktorým s Vaším v detstve hovorila matka.
Ha szülőknek nyelve eltérő volt, azt a nyelvet tüntesse fel, amelyen gyerekkorában az édesanyja Önnek beszélt.

A kitöltési útmutató definíciója szerint: „nemzetiség alatt valamely személynek egy adott nemzethez, nemzeti(ségi) vagy etnikai kisebbséghez tartozását értjük. A nemzetiség megállapítása szempontjából nem mérvado sem az anyanyelv, sem pedig az a nyelv, melyet az adott állampolgár leginkább használ vagy jobban bír, hanem a saját meggyőződése, elhatározása a döntő. A 15 évesnél fiatalabb gyermekek nemzetiségét a szülők nemzetisége szerint kell feltüntetni. Ha a szülők különböző nemzetiségűnek vallják magukat, egyikük – kölcsönös megegyezés alapján választott – nemzetiségét kell beírni. Az egyéb rovatba az itt fel nem tüntetett, valós nemzetiséget írja be”.

Az anyanyelvet a nemzetiséghez hasonló módon kérdezték, és ugyanazokat a kategóriákat használták. Az eltérés viszont az, hogy az egyéb válaszlehetőségnél is olvashatunk kitöltési útmutatót, miszerint: „Ha szüleinek nyelve eltérő volt, azt a nyelvet tüntesse fel, amelyen gyerekkorában az édesanyja Önnek beszélt”. Ezen utasítás elhelyezése kapcsán adódik az a megjegyzés, hogy miért az „egyéb” válasz kategóriához írták oda, hiszen ez az állapot a felsorolt anyanyelvűek esetében is elképzelhető. A kérdőív megalkotója mintha azt sugallná, hogy a szlovák, magyar, cseh, ruszin, roma, ukrán felmenőkkel rendelkező, ún. vegyes házasságból származók esetében az anyanyelv eldöntése egyszerűbb lenne, mint az egyéb kategóriák esetében. (Termé-

szetesen az is elképzelhető, hogy pusztán technikai, szerkesztési, helyspórolási okokból írták az „egyéb” válaszlehetőség után.) Pedig a módszertani útmutatóból már egyértelműen látszik, hogy ez a helyzet minden állampolgárra érvényes lehet, hiszen ezt olvashatjuk: „anyanyelv alatt azt a nyelvet értjük, amelyen a szülők a megkérdezettel gyermekkorában leginkább beszéltek. Ha a szülők nyelve eltérő, a gyermek anyanyelveként azt a nyelvet kell feltüntetni, amelyen az anya beszélt vele. Az anyanyelvre vonatkozó adatnak nem kell azonosnak lennie a nemzetiségre vonatkozóval. Az egyéb rovatba az itt fel nem tüntetett, valós anyanyelvét írja be.”

Az itt használt anyanyelv fogalma látszólag pontos, hiszen az állampolgár gyermekkorában szüleivel beszélt nyelvét tartalmazza, ám arra már nem tér ki, hogy az egyén jelenleg beszéli-e vagy sem. Ráadásul a kérdőív és a módszertani útmutató között egy árnyalatnyi eltérés van, ugyanis az egyéb válaszlehetőség kapcsán az útmutatóban az „anya”, a kérdőív utasításában pedig az „édesanya” szerepel. Felmerülhet az a kérdés, hogyan kell kitölteni ezt a pontot egy olyan gyermek esetében, aki édesapja vegyes házasságú családjában, de nem az édesanyjával él egy háztartásban.

A nemzetiség definíciója meglehetősen tág, és ki nem mondottan bár, de azt jelzi, hogy nemzetisége a többségi nemzethez tartozónak, illetve az etnikai kisebbségi csoportok tagjainak is van. Ugyanakkor a módszertani útmutató kitér arra is, hogy a nemzetiség szubjektív, egyéni döntés kérdése, és nem kell az anyanyelv-használatra szűkíteni. Az anyanyelv definíciója pedig tovább nyomatékosítja, hogy a nemzetiségi és anyanyelvi adatoknak nem kell egybeesniük. Ez mintegy előrevetíti azt is, hogy egy adott nemzetiségi/etnikai csoport szubjektív, a megkérdezettek bevallásán alapuló, illetve az anyanyelv szerinti száma között jelentős eltéréseket tapasztaljunk. 2001-ben például a magyar nemzetiségűek száma 520 528 volt, a magyar anyanyelvűek száma pedig 572 929, a különbség tehát 52 401 a magyar anyanyelvűek javára. A szlovákok esetében a nemzetiség szerint 4 614 854, anyanyelv szerint pedig 4 512 217 személyt regisztráltak, és ez esetben látható, hogy a különbség 102 637 a szlovák nemzetiségűek javára. Az anyanyelv és nemzetiségi adatok közötti eltérés a magyar (és szinte az összes többi) kisebbség esetében az anyanyelv felé, a többségi szlovákok esetében pedig a nemzetiség felé „húz”. Ezek a különbségek tehát jelzik, hogy az önbevalláson alapuló nemzetiségi adatok nagyfokú szubjektivitást és „politikai konformizmust” hordoznak.

A független *Ukrajnában* 2001-ben tartottak először népszámlálást, amelynek során az etnikai hovatartozásra, az anyanyelvre és az ukrán nyelv ismeretére kötelezően kellett választani, míg például a vallási hovatartozás egyáltalán nem szerepelt a kérdések között.

Az etnikai hovatartozást nyitott kérdéssel közelítették meg „Az ön etnikai hovatartozása” kérdéssel (kérdőív 6. kérdése). A kérdés után zárójelben az az utasítás szerepelt, hogy „jelölje meg a nemzetiségét vagy az etnikai csoportot”.

A leírásban nem találunk definíciót az etnikai csoportra vagy a nemzetiségre vonatkozóan, pusztán az utasítást olvashatjuk, hogy azt kell beírni a kijelölt helyre, amit a „megkérdezett mond”. A gyerekek nemzetiségéről a szülőknek kell nyilatkozni, azonban ha az apa és az anya nemzetisége eltér, akkor „az anya nemzetisége élvez elsőbbséget”.

2. ábra. A 2001. évi ukrainai népszámlálás kérdései az etnikai hovatartozásról és a nyelvismeretről

The image shows a section of a questionnaire with two main questions, 6 and 7. Question 6 asks for the respondent's ethnicity or national origin. Question 7 asks for the respondent's language skills, including their native language and proficiency in Ukrainian and other languages.

6. Ваше етнічне походження (вказіть: національність, (народність) або етнічну групу)

[Empty box for answer] [Yellow box for marking]

7. Ваші мовні ознаки

а) рідна мова (вказіть) [Empty box for answer] [Yellow box for marking]

б) якщо Ваша рідна мова не українська, то вкажіть чи володієте вільно українською мовою 1 так 2 ні [Yellow box for marking]

в) інша мова, якою Ви вільно володієте (вказіть) [Empty box for answer] [Yellow box for marking]

Az anyanyelvre vonatkozó kérdés (kérdőív 7. kérdése), egy három részből álló úgynevezett „nyelvismereti sajátosságokra” vonatkozó kérdésblokk részét képezi. A kérdésblokk első része (7a.) az anyanyelvre, a második az ukrán nyelv ismeretére (7b.), a harmadik pedig „az egyéb szabadon beszélt nyelv”-re vonatkozik (7c.). Az anyanyelvre (7a.) nyitott kérdéssel kérdeznék rá, a kitöltési útmutató szerint pedig ide kell a kérdezőbiztosoknak beírni, amit „a megkérdezett anyanyelvének vél”. Az útmutató kiemeli, hogy „az anyanyelvnek nem feltétlenül kell egybeesnie a nemzetiséggel”.

Továbbá ha a megkérdezett nem tudja megmondani anyanyelvét, az útmutató szerint akkor azt a nyelvet kell beírni, „amelyet a legjobban beszél, vagy amit a hétköznapokban, otthon használ.” A még beszélni nem tudó gyerekek, illetve a kiskorúak esetében a szülőknek kellett nyilatkozniuk az anyanyelvről. Ha a szülők nem tudták megmondani a gyerek anyanyelvét, akkor azt a nyelvet kellett beírni, amit otthon beszélnek. A süketnémák esetében az a nyelv számított anyanyelvnek, amelyen „írnak, olvasnak, vagy az, amelyet a vele egy háztartásban élők általában vagy többnyire használnak.”

A kérdésblokk második kérdése (7b.) így hangzik: „Ha az Ön anyanyelve nem az ukrán, akkor jelölje meg, tudja-e szabadon használni az ukrán nyelvet?” A kérdésre igennel vagy nemmel lehetett válaszolni. A módszertani útmutatóból megtudjuk, azok, akik az ukrán nyelvet tüntették fel anyanyelvként, azoknak nem kellett válaszolniuk e kérdésre, viszont azok esetében, akiknek nem az ukrán az anyanyelvük, „kötelező módon” meg kellett kérdezni, tud-e szabadon beszélni ukránul. A feltett

kérdésre akkor kellett igennel válaszolni, „ha a megkérdezett szabadon beszél ukránul, azaz olvas, ír és szabadon beszél, vagy csak szabadon beszél”. Minden egyéb esetben a „Nem” válaszlehetőséget kellett a kérdezőbiztosoknak feltüntetniük.

A harmadik alkérdés (7c.) az „egyéb szabadon beszélt nyelv”-re vonatkozik, ami az instrukciók szerint „az a nyelv, amelyet ír, olvas, szabadon beszél, vagy csak szabadon beszél”. A módszertani leírásban itt példákat is olvashatunk: „orosz, belorusz, moldován, lengyel, angol, német stb.” Érdekes megjegyezni, hogy e felsorolásban nem szerepel a magyar nyelv, miközben a hasonló előfordulású moldován igen. Ugyanakkor az angol és a német feltüntetése mintha azt sugallná, hogy a népszámlálás során az idegen nyelvre vonatkozó ismeretekről is képet akartak kapni.

Az „egyéb szabadon beszélt nyelv” esetében a módszertani útmutató arra is kitért, hogy ha a kérdező az anyanyelvén kívül három vagy több nyelven beszél, akkor itt csak azt a nyelvet kell a biztosoknak feltüntetni, amelyiken a legjobban beszél. Akik nem beszélnek más nyelvet, illetve a beszélni még nem tudó gyerekek esetében erre az alkérdésre nemleges választ kellett megadni.

A második nyelvi kérdést (7b.) valójában úgy is értelmezhetjük, hogy az a nem ukrán anyanyelvűek ukrán nyelvismeretéről kívánt részletes információkat kapni, míg a harmadik alkérdés (7c.) alapvetően a nem orosz anyanyelvűek orosz nyelvtudásáról szándékozott statisztikai adatokat gyűjteni.

Romániában 2002-ben tartottak utoljára népszámlálást, a kérdőívre a megkeresett személy nevét is fel kellett tüntetni. Az összeírás célcsoportja egyrészt mindazon román állampolgárok voltak, akik egy adott háztartáshoz tartoztak, függetlenül attól, hogy az összeírás időpontjában az országban tartózkodtak-e avagy sem. Másrészt azon külföldi személyeket is összeírták, akik az országban állandó vagy ideiglenes jelleggel tartózkodtak (függetlenül a tartózkodás céljától). 2002-ben, akárcsak a korábbi 1977. és 1992. évi népszámlálásokkor az állampolgárságon kívül megkérdezték a személy etnikumát, anyanyelvét és vallását is. A kérdőív mind a négy kérdésre adható válaszokat kizárásos alapon rögzítette. A 14 év alatti, illetve a beszélni nem tudó gyermekek esetében a szülők nyilatkozhattak e négy jellemzőről. A süketnémák, illetve a szellemi fogyatékosok esetében azoknak kellett nyilatkozniuk, akikkel e személyek együtt élnek, az árvaházakban élő gyerekek esetében, akiknek a szülők vonatkozó adatai sem ismertek, az intézetek vezetőtanácsának döntése alapján rögzítették e négy kérdésre adott válaszokat.

Az állampolgárság esetében először azt kellett megválaszolni, hogy a megkérdezett személy román állampolgár-e avagy sem, ha nem, akkor a kijelölt helyre beírhatták a más állampolgárságot is (megjegyzendő az „igen”, „nem” válaszlehetőségek azonban nem voltak feltüntetve). A kérdéses során lehetővé vált a kettős állampolgárság rögzítése is.

Az etnikum esetében a kérdezőbiztos először bejelölhette a „román” válaszlehetőséget, ám ha ez nem volt aktuális, akkor rögzíthette a „más etnikumot”. A kitöltési út-

mutató az etnikumot nem definiálja², és azt az utasítást tartalmazza, hogy „a számlálóbiztosnak e jellemző rögzítésekor a bármely személyt megillető alapvető jogának biztosítása céljából a megkérdezett személy – szabadon és saját választásán alapuló – nyilatkozatát kell rögzíteni”. Ennek érdekében (ez a módszertani útmutató kiemelten tartalmazza) „a számlálóbiztosoknak kötelességük minden feltételt biztosítani, hogy minden személy teljes mértékben szabadon és minden kényszerítő körülmény mellőzése nélkül tudja megvallani saját etnikai hovatartozását”. Szintén itt olvashatjuk, hogy az etnikum „nem tévesztendő össze az állampolgársággal vagy az anyanyelvvvel. E jellemzők egyikével (vagy mindkettővel) egybeeshet, azonban el is térhet ezektől.”

3. ábra. A 2002. évi romániai népszámlálás kérdései az állampolgárságról, az etnikumról, az anyanyelvről és a vallásról

14. CETĂȚENIA	
14.1 Română -----	☐ 10
Altă cetățenie -----	☐
14.2 Dacă persoana are și o a doua cetățenie, aceasta este: -----	☐
15. ETNIA	
Română -----	☐ 10
Altă etnie -----	☐
16. LIMBA MATERNĂ	
Română -----	☐ 10
Altă limbă maternă -----	☐
17. RELIGIA	
Ortodoxă -----	☐ 10
Altă religie (confesiune) -----	☐

A kitöltési útmutatások szerint, abban az esetben, ha valaki a romántól eltérő etnikumot jelöl meg, a számlálóbiztosnak úgy kellett kitöltenie a kérdőívet, ahogy a megkérdezett személy nyilatkozott. Ha valaki nem akart nyilatkozni etnikumáról, a biztosnak be kellett írnia: „nem nyilatkozik”.

Az elhangzott etnikumokat utólag egy – a módszertani útmutatóban is szereplő lista alapján – kódolták. Ebből például kiderül, hogy a magyarokat, a székelyeket és csángókat, vagy az ukránokat és ruténokat külön kezelték, az ukránokhoz azonban besorolták a „huculokat” (Máramarosban élő ruszinok). A románok kódja alá besorolták az

² Megjegyzendő, hogy 1977-ben és 1992-ben „nemzetiséget” kérdeztek, vonatkozó definíciókat azonban az akkori módszertani útmutatókban sem találunk.

„arománokat”, „vláhokat”, „hisztorománokat”, a „meglenorománokat”, „cincárokat”³ is. Szintén idesorolták azokat is, akik valamilyen földrajzi kötődést (erdélyi, moldvai, máramarosi, dobrudzsai stb.) jelöltek meg etnikai identitásként, ezt pedig azzal indokolták, hogy „noha nem kifejezetten etnikumok, mégis Románia területének valamelyik vidékére utalnak”. Ha egy kiskorú gyerek esetében a számlálóbiztos kifejejtette az etnikum feltüntetését, akkor az anya, vagy ha az nincs, akkor az apa etnikumát tüntetik fel. Azon személyek esetében ahol hiányzik az etnikumra adott válasz, ám található válasz az anyanyelvre, akkor ezen utóbbi alapján az ún. „főszámlálóbiztos”⁴ utólagosan beírta az anyanyelvnek megfelelő etnikumot. Ha ez nem lehetséges, akkor beírták az etnikumról „nem nyilatkozott” válaszlehetőségnek megfelelő kódot.

Az anyanyelvről tudakozódó kérdés hasonlít az etnikumról szóló kérdésre. Ha valakinek nem a román volt az anyanyelve, itt is fel lehetett tüntetni a megfelelő nyelvet, amelyet utólag kódoltak. Az útmutató azonban az etnikummal ellentétben, definiálta az anyanyelvet.⁵ Eszerint „az anyanyelv az a nyelv, amelyet a megkérdezett személy gyermekkorában családjában megszokott módon használt”. Az anyanyelv rögzítése szintén szabad bevallás alapján, a ténylegesen elhangzottak alapján történt. Ha valaki nem akart ilyen vonatkozású nyilatkozatot tenni, be kellett írni: „nem nyilatkozott”. Az utólagos kódolás során a magyar és székely nyelveket külön kezelték, és érdekességképpen megjegyezhető, hogy az anyanyelv sorából a csángó nyelv eltűnt, a módszertani útmutatóból pedig nem derül ki, hogyan kell kezelni azokat, akik ezt a nyelvet tüntették fel (mint korábban láttuk, az etnikumok sorában a csángó jelen volt). A további utasítások hasonlítanak az etnikai hovatartozásra vonatkozókhöz, azaz a kiskorúak esetében, ha nincs semmi feltüntetve, az anya, ennek hiányában, az apa anyanyelvét rögzítik. Ha az anyanyelvhez a kérdezőbiztos semmit sem írt, utólag a megfelelő etnikumot kódolják anyanyelvként, ha ez nem lehetséges, a „nem nyilatkozott” választ rögzítik.

A vallásra vonatkozóan először az „ortodox” vallásúakat rögzíthették, ha valaki mást akart megjelölni szabadon meglehet, választ pedig utólagosan kódolták. A válaszadó ugyanakkor dönthetett úgy is, hogy nem nyilatkozik, felekezeten kívüli, avagy ateista, amelyeket külön kódoltak.

A jelenlegi Szerbiában 2002-ben tartottak utoljára népszámlálást. Mivel a felvétel nem terjedt ki Koszovóra és Montenegróra,⁶ ezért a belső népmozgalmi adatok teljes

³ Egyes nyelvészek szerint a meglenoromán önálló nyelv, amely az újlatin nyelvek önálló ágához tartozik. Mások szerint csak egy dialektus a dákoromán, az aromán és az isztoromán mellett. A cincárok a balkáni romaság egy részét alkotják és többnyire Macedóniát, Epiruszt, Tesszáliát és Albániát lakják.

⁴ A főszámlálóbiztos (románul: „recenzorul-șef”) egy adott népszámlálási körzeten belül felügyelte és irányította a számlálóbiztosok tevékenységét. Feladatai közé tartozott többek között az alárendeltségébe tartozó számlálóbiztosok által kitöltött kérdőívek áttekintése, ellenőrzése.

⁵ Az 1977-es összeírásakor a nemzetiséghez hasonlóan az anyanyelvet sem definiálták (*Instrucțiuni* [1977]). Érdekesképpen azt is megjegyezhetjük, hogy ekkor a két kérdés (nemzetiség, anyanyelv) nem egymás mellett volt elhelyezve a kérdőíven, mint ahogy az a későbbiekben Romániában, illetve más országokban is történni szokott.

⁶ Montenegróban 2003-ban bonyolították le a népszámlálást.

körü értelmezése akadályokba ütközhet. Ugyanakkor az állandó lakhellyel rendelkezők köre is változott az 1971-től élő gyakorlathoz képest: 2002-ben az országban élő jugoszláv állampolgárokon kívül csak azokat számolták be a teljes lakosság számába, akik legfeljebb egy éve éltek külföldön, illetve azokat a külföldi állampolgárokat, akik legalább egy éve az országban éltek (dolgoztak vagy családtagként tartózkodtak ott).

A nemzetiségi, etnikai hovatartozás 1948 óta az alkotmányos előírásoknak megfelelően szabad önbevalláson alapszik. Az 1948., 1953. és 1961. évi népszámlálások során a tíz év alatti, a későbbiekben tartott összeírások során pedig a 15 év alatti gyerekekről a szülők vagy a gyerek gondviselésével megbízott személy nyilatkozhatott. A nemzetiségi, etnikai hovatartozásra adott válaszok összesítése azonban eltéréseket mutat a különböző éveken tartott népszámlálási időpontokban. 1948-ban például a muszlimánoknak (az etnikai/nemzetiségi hovatartozásra „muszlim” választ adók) meg kellett adniuk, hogy szerb-muszlimánok, horvát-macedon-muszlimánok avagy ismeretlen muszlimánok, a feldolgozás során azonban a szerb-muszlimánokat a szerbekhez, a horvát-muszlimánokat a horvátokhoz, a macedón muszlimánokat a macedónokhoz sorolták, az ismeretlen muszlimánokat pedig külön kódolták. A nemzetiségi hovatartozást firtató kérdésekre adott földrajzi, regionális identitást kifejező válaszokat a feldolgozás során egyenként megvizsgálták, és utólag besorolták valamelyik kategóriába (például a dalmáciaiak horvátok lettek). A „boszniai” választ adók esetében pedig utólagos névelemzést végeztek, és ennek alapján sorolták be a személyeket szerb, horvát vagy ismeretlen muszlimán csoportokba. Ha e módszerekkel nem tudták meghatározni a nemzetiséget, akkor az „egyéb és ismeretlen nemzetiség” csoportba sorolták.

1953-ban a muszlimánokat, a jelző nélküli jugoszlávokat, illetve a földrajzi kötődést kifejező válaszokat az „ismeretlen jugoszláv” kategóriába sorolták, akik pedig nem nyilatkoztak nemzetiségükről, az ismeretlen kategóriába kerültek. 1961-ben, 1971-ben, 1981-ben és 1991-ben is a muszlimán már külön nemzetiségi (etnikai) kategóriaként szerepelt. 1991-ben külön regisztrálták a „bunjevác”, „egyiptomi” és „sokác” nemzetiségeket is, 2002-ben pedig – az eddigiek mellett – már külön etnikai csoportként kódolták a „bosnyák”, „askáli”, „goranac”, „cincarín” nemzetiségeket.

1971-ben és 1981-ben a népszámlálás két nagy, „nemzetiségéről nyilatkozó” és „nemzetiségéről nem nyilatkozó” csoportba sorolta a lakosságot. A nemzetiségéről nem nyilatkozó csoport három alcsoportból állt össze: 1. alkotmányos jog szerint nem nyilatkozó; 2. jugoszláv nemzetiségű; 3. regionális nemzetiségű. 1991-ben és 2002-ben a jugoszláv nemzetiséget vallók már külön megjelennek a statisztikákban, azaz kikerültek a „nemzetiségéről nem nyilatkozó” kategóriából.⁷

⁷ 2002-ben Közép-Szerbiában és Vajdaságban összesen 80 721 személy vallotta magát jugoszláv nemzetiségűnek.

2002-ben a lakossági összeírás (a korábbi népszámlálási gyakorlatokhoz híven) névvel történt. Az anyanyelvről kötelező módon kellett nyilatkozni, a nemzeti vagy etnikai hovatartozásról, illetve a vallási hovatartozásról pedig a megkérdezett dönthetett, hogy nyilatkozik-e avagy sem. A kérdőívre e nemzetiségi vagy etnikai hovatartozásra vonatkozó kérdés után zárójelben, kisebb betűkkel feltüntették: „A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság Alkotmányának 45. szakasza értelmében az állampolgár nem köteles nyilatkozni” (lásd a 4. ábrát). A kérdést nyitott kérdésként tették fel, amelynek utólagos kódolása az előbbieken már részletezett módon történt.

Az anyanyelvre vonatkozó kérdést szintén nyitott kérdésként tették fel, majd pedig 29 nyelvi alcsoportba sorolták a válaszokat (szerb, albán, magyar, bosnyák, bolgár, vláh, görög, dán, olasz, héber stb.). Ezen kívül még két kategóriát használtak: „egyéb nyelv”, illetve az „ismeretlen”. Noha közvetlenül nem tekinthetjük etnikai adatgyűjtésnek, fontos megemlíteni, hogy a délszláv utódállamok népszámlálásaiban kitérnek a betelepítettek, illetve a többes állampolgárság kérdéseire is. Az itt tárgyalt 2002-es szerbiai népszámlálás során többek között rákérdeztek arra, hogy a válaszadó „Kosovo-Metohijából széttelepített személy”, avagy „az egykori Jugoszlávia (kis betűkkel szerepel az eredeti, magyar nyelvű kérdőívben is) területéről menekült személy”-e? Ha a megkérdezett személy máshonnan költözött jelenlegi lakhelyére, megtudakolták honnan (helység-település, község-állam) és mikor (melyik évben) költözött oda. A kérdőív ugyanakkor nyitott kérdéssel kitért a vallási hovatartozásra is.

4. ábra. A 2002. évi jugoszlávai népszámlálás állampolgárságra, nemzeti/etnikai hovatartozásra, anyanyelvre, vallásra vonatkozó magyar nyelvű kérdései

JUGOSZLÁV SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG SZÖVETSÉGI STATISZTIKAI INTÉZET		ÖSSZEÍRÓÍV a lakosság, a háztartások és a lakások 2002. évi összeírásáról		E-1 Őrlap	
Az Őrlap adatait kizárólag statisztikai célokra használhatók fel!		2		Törvény a népszámlálásról A SZK Hivatalos Lapja 74/99. és 21/2001. szám	
Az Őrlap adatait kizárólag statisztikai célokra használhatók fel!		község		összeírási körzet	
		lakás		háztartás	
		személy			
1. CSALÁDNÉV		8. CSALÁDI ÁLLAPOT			
UTÓNÉV		Nőlen - férjazzellen 1			
2. NEM		Nős - férjazzelt 2			
Férfi 1		Özvegy 3			
Nő 2		Elvált 4			
3. SZÜLETÉSI DÁTUM ÉS TÖRZSSZÁM (PETSZ)		9. AZ ÉLVE SZÜLETETT GYERMEKEK SZÁMA			
(nap) (hónap) (év) (a törzsszám utolsó hat számjegye)		(a már nem élő gyermekeket is beleértve)			
4. AZ ANYA ÁLLANDÓ LAKHELYE A SZEMÉLY SZÜLETÉSENEK IDŐPONTJÁBAN		10. ÁLLAMPOLGÁRSÁG			
(hely-település)		JSZK és Szerb Köztársaság 1			
(község vagy állam)		JSZK és Crna Gora Köztársaság 2			
5. ÁLLANDÓ LAKHELYE 1991. MÁRCIUS 31-ÉN		JSZK és Szerb Köztársaság, valamint más állam 3			
(hely-település)		JSZK és Crna Gora, valamint más állam 4			
		Más állam 5			
		Állampolgárság nélküli 6			
		3. 4. vagy 5. bontásában esetén be kell írni a más állampolgárságot is			
		11. NEMZETI VAGY ETNIKAI HOVARTARTOZÁS			
		(A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság Alkotmányának 45. szakasza értelmében az állampolgár nem köteles nyilatkozni)			
		12. ANYANYELV			
		12A. VALLÁSI HOVARTARTOZÁS			
		(A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság Alkotmányának 43. szakasza értelmében az állampolgár nem köteles nyilatkozni)			

tozás érzését, avagy a saját közösség integritásának és más közösségekkel szembeni sajátosságainak tudatát. Az etnikai entitás egy vagy több olyan embercsoportot vagy közösséget jelent, amelynek tagjai hasonló kultúrára, vallásra, nyelvre, hagyományra vagy más elemre épülő identitással rendelkeznek.” A kitöltési útmutató szerint a választokat szó szerint kellett rögzíteni, ha pedig valaki nem akart válaszolni, akkor fel kellett tüntetni, hogy „nem nyilatkozik”. A 15 év alatti gyermekek etnikai identitásáról a szülőnek vagy a gyámnak kellett nyilatkoznia.

A többi délszláv országhoz hasonlóan, itt is külön módszertani útmutatások vonatkoztak a földrajzi, regionális identitás „kezelésére”. Ha valaki földrajzi kötődést adott meg, a kérdezőbiztosnak figyelmeztetnie kellett, hogy ez nem etnikai hovartartozást jelöl, ezért választát a feldolgozásnál a „nem nyilatkozik” kategóriába sorolják majd. Ha a megkérdezett ezután is fenntartja földrajzi megnevezésre épülő etnikai identitását, a kérdezőbiztosnak azt kellett beírnia.

Az anyanyelvet firtató kérdésre kötelező volt a válaszadás. A kérdést – az etnikai hovartartozáshoz hasonlóan – itt is kizárásos alapon, „félíg nyitott kérdésként” fogalmazták meg, azaz először megkérdezték, horvát-e, avagy nem az anyanyelve, és ha nem, akkor nyitott kérdésre adott válaszként kellett feltüntetni a megfelelő nyelvet. A módszertani útmutató szerint, az anyanyelv definíciója „az a nyelv, amelyet a megkérdezett korai gyermekkorában megtanult, vagy ha több ilyen nyelvet is bír, az, amelyet anyanyelvüknek gondol”. A 15 éves kor alattiakról a szülő vagy a gyám dönthette el anyanyelvét, a némák esetében pedig a háztartásában használt nyelvet kellett feltüntetni. A korábbi jugoszláv népszámlálási gyakorlatokkal összehangban, az adatok feldolgozása során külön kezelték a „szerbhorvát”, illetve a „horvátszerb” anyanyelvűeket.

A vallási hovartartozás megválaszolása szintén nem volt kötelező, és ezt a kérdőíven is olvashatjuk. Érdekesképpen megjegyezzük, hogy ezt a kérdést is kizárásos alapon, félíg nyitott kérdésként tették fel. A megkérdezettnek azt kellett megválaszolnia, hogy „római katolikus”-e avagy sem, ha pedig nem, akkor nyilatkozhatott, mely egyházhoz tartozik.

Szlovéniában 2002-ben tartottak utoljára népszámlálást, amelynek során a lakosság definíciója – Szerbiához hasonlóan – változott, azaz az egy évnél hosszabb ideje külföldön tartózkodó szlovén állampolgárokra nem terjedt ki, és a legalább egy éve az országban tartózkodó külföldieket is összeírták. Jugoszlávia ezen utódállamában is kitértek a bevándorlás adataira, és Horvátországhoz hasonlóan rákérdeztek a bevándorlás okára is, ám ezek között nem szerepelt a háború mint motivációs tényező, csak a „munkavállalás”, a „háztartásban beállt változás”, a „család bevándorlása”, az „oktatás”, a „házasság, együttélés” és az „egyéb” okok.

Az összeírás során a nemzetiségi/etnikai illetve a vallási/egyházi hovartartozás megvallása az alkotmányban rögzített módon nem volt kötelező, ám az anyanyelvről és a leggyakrabban használt nyelvekről nyilatkoznia kellett a lakosságnak. 1953-ban és 1961-ben a 10 év alattiakról, 1971-ben, 1981-ben és 1991-ben pedig a 15 év alattiakról

a szülők vagy a hivatalos gyám nyilatkozott az etnikai hovatartozás tekintetében. Az etnikai (és nem vallási) muszlimok, illetve a földrajzi kötődésük kezelése e népszámlálások során hasonló módon történt, mint a többi délszláv államban/tagköztársaságban.

6. ábra. A 2002. évi szlovéniai népszámlálás magyarul feltett kérdései a nemzetiségről, az etnikumról, a vallásról, az anyanyelvről és a családban használt nyelvről

29 Nemzetiségi/etnikai hovatartozás:
Erre a kérdésre nem kell válaszolnia, ha nem kíván.
Ha ezt a lehetőséget választja, jelölje be a hatos (6) négyzetet.

Szlovén.

Olasz.

Magyar.

Más nemzetiségi/etnikai hovatartozás (írja be):

Nemzetiségét illetően határozatlan.

Erre a kérdésre nem kívánok válaszolni (6).

A válaszadás nem lehetséges, mivel a távollévő személytől nincs P.3/NV nyilatkozat.

30 Vallásfelekezet
Erre a kérdésre nem kell válaszolnia, ha nem kíván.
Ha ezt a lehetőséget választja, jelölje be a négyes (4) négyzetet.

Vallásfelekezet:
Írja be azt a vallásfelekezetet, amelyhez tartozik, pl. római katolikus, evangélikus, görögkeleti, iszlám ...

Nem tartozom egy vallásfelekezethez sem, bár hívő vagyok.

Nem tartozom egy vallásfelekezethez sem, mivel nem vagyok hívő, ateista vagyok.

Erre a kérdésre nem kívánok válaszolni (4).

A válaszadás nem lehetséges, mivel a távollévő személytől nincs P.3/NV nyilatkozat.

31 Anyanyelv:

szlovén   olasz   magyar

egyéb (írja be):

32 Háztartásában illetve családjában általában beszélt nyelv:
Ha több nyelven beszél, jelölje be ill. írja be a két leggyakrabban beszélt nyelvet.

szlovén   olasz   magyar

egyéb (írja be):

egyéb (írja be):

A 2002-es népszámlálás során használt kérdőív⁸ három nemzetiséget tételesen felsoroltak („szlovén”, „olasz”, „magyar”), illetve rendelkezésre állt még újabb négy válaszlehetőség: „más nemzetiség/etnikai hovatartozás”, „nemzetiségét illetően határozatlan”, „erre a kérdésre nem kívánok válaszolni (6.)”, „válaszadás nem lehetséges, mivel a távollévő személytől nincs P-3/NV nyilatkozat”. A kérdőívre dőlt betűkkel ráírták: hogy ha a személy nem akar válaszolni, akkor ezt megteheti, ám ebben az esetben a 6. válaszlehetőséget kell bejelölnie.

Az etnikai hovatartozást firtató kérdésben (*narodna/etnična pripadnost* – az eredetiben) szereplő felsorolás kapcsán szembevetendő, hogy a szlovén, olasz és magyar mellett más, nagyságrendekkel nagyobb etnikumok nincsenek felsorolva. Az 1991-es népszámlálás adatai alapján is tudni lehetett, hogy az országban jelentős számú horvát, szerb, muszlimán és „jugoszláv” nemzetiségű is élt.⁹ *McKibben* ([2004] 308–323. old.) szerint egy népszámlálási kérdőívben nyíltan feltüntetett etnikumok azt sugallják, az állam ezeket a kisebbségi csoportokat elismeri, legitimnek tekinti. Szlovénia esetében a lemaradt, egykori Jugoszlávia területén élő etnikumok kihagyása mintha azt sugallná, az ország ily módon is távolodni akar a jugoszláv múlttól, és egyértelműen „Európához” kíván kapcsolódni, és ezért tüntette fel az európai kultúrkörhöz tartozó olasz és magyar etnikumokat.¹⁰

A kitöltési útmutató szintén rögzíti, hogy az etnikai és vallási hovatartozás bejegyzése nem kötelező, önbevalláson alapul, és megvallása alkotmányban rögzített jog. Az etnikai hovatartozás meghatározása meglehetősen szűkszavú, azaz azt jelenti, „egy nemzet vagy etnikai csoport tagjának lenni”. Az összeírás és adatfeldolgozás során a lakosságot két csoportba sorolják: 1. etnikailag nyilatkozott, ha megvallotta nemzetiségi/etnikai kötődését, 2. etnikailag nem nyilatkozott, ha „jugoszlávnak”, „bosnyáknak” (korábban ez regionálisan deklaráltak számított), regionális (etnikai) kötődésűnek (például dalmáciainak, isztriaiainak) vallotta magát, illetve ha „egyéb” kategóriába sorolták, mint például azokat, akik nem vallottak etnikai kötődésükről.

Az összeírás önkitöltős és klasszikus kérdőbiztosi módon is zajlott. A klasszikus felmérés során a kérdezőbiztos felsorolhatta, illetve megmutathatta a kérdőívben szereplő listát. Azok a személyek, akik nem akartak mások társaságában válaszolni, vagy nem voltak a népszámlálás időpontjában a háztartásban, a két opcionális kérdésre (nemzetiségi/etnikai és vallási hovatartozás) külön adatlapon is nyilatkozhattak. Az P-3/NV-jelű adatlapot ott lehetett hagyni válaszbörítékben a háztartásban, és a megkérdezett vagy a jelen nem lévő 14 éves kor fölöttiek nyilatkozatukat utólagosan is elküldhették a megadott hivatal címére. A népszámlálási adatok összegzése során ezeket

⁸ A kérdőív szlovén, olasz, magyar és angol nyelveken is elérhető, magyarul lásd: http://www.stat.si/popis2002/si/vprasaniki_mad.html

⁹ Az 1953 és 2002 közötti időszak etnikai adatait lásd: http://www.stat.si/popis2002/en/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=7

¹⁰ Megjegyzendő, hogy nemcsak „sugallatról” van szó, ugyanis a szlovén alkotmány a magyarokat és olaszokat elismert őshonos nemzeti közösségeknek tartja, amelyeknek külön jogokat is biztosít (*Győri Szabó* [2007]).

az adatokat is figyelembe vették, igaz, csak akkor, ha a külön elküldött nyilatkozatokat aláírták. Ez a módszer mindenképpen újszerűnek tekinthető, hiszen a korábbi összeírások során a jelen nem lévők etnikai adatait a háztartásban jelen lévő valamelyik nagykorú személy is megvallhatta, ezáltal azonban ez csak úgy volt lehetséges, ha a jelen nem lévő személy aláírta ezt a P-3/NV-jelű nyilatkozatot (a népszámlálási kérdőíveket ugyanis előzetesen elküldték a válaszadó polgároknak, akik maguk is kitölthették).

7. ábra. A 2002. évi szlovéniai népszámlálás nemzetiségi/etnikai hovatartozásról és vallásfelekezetről szóló nyilatkozatának magyar nyelvű űrlapja (részlet)

A NÉPESSÉG, A HÁZTARTÁSOK ÉS A LAKÁSOK ÖSSZEÍRÁSA A SZLOVÉN KÖZTÁRSASÁGBAN A 2002. ÉVBEN

NYILATKOZAT A NEMZETISÉGI/ETNIKAI HOVARTARTOZÁSRÓL ÉS VALLÁSFELEKEZETRŐL

A kérdőív kitöltésének megkezdése előtt **MINDENKÉPPEN OLVASSA EL AZ TÁJÉKOZTATÓT**. Ha **TOVÁBBI TÁJÉKOZTATÁSRA** van szüksége keressen fel a Hivatalt honlapját <http://www.gov.si/popis2002/> vagy 8.00 és 23.00 óra között hívja a díjmentes **080 28 10** **telefonszámot**. A SZK Statisztikai Hivatala, Vožarika pot 12, Ljubljana.

P-3/NV

• Az Allami Statisztikáról szóló Törvény (Hivatalos Közlöny SZK, 45/95 és 9/01 sz.)

• Törvény a népesség, a háztartások és a lakások összeírásáról a Szlovén Köztársaságban a 2002. évben (Hivatalos Közlöny SZK, 66/00 és 26/01 sz.)

AZ ÖSSZES ADAT HIVATALI TITKOT KÉPEZ.

Aláírott egyetérték azzal, hogy a háztartásból való távollétem miatt az összeírás ideje alatt háztartásom tagja közvetíti nyilatkozatomat nemzetiségi/etnikai hovatartozásomról és vallásfelekezetemről.

29 Nemzetiségi/etnikai hovatartozás:
Erre a kérdésre nem kell válaszolnia, ha nem kíván.
Ha ezt a lehetőséget választja, jelölje be a hatos (6) négyzetet!

Szlovén

Olasz

Magyar

Más nemzetiségű
(név:)

Nemzetiségét illetően határozatlan.

Erre a kérdésre nem kívánok válaszolni (6).

30 Vallásfelekezete
Erre a kérdésre nem kell válaszolnia, ha nem kíván.
Ha ezt a lehetőséget választja, jelölje be a négyes (4) négyzetet!

Vallásfelekezete:
Írja be, azt a vallásfelekezetet, amelyhez tartozik, pl. római katolikus, evangélikus, görögkelet, iszlám ...

Nem tartozom egy vallásfelekezethez sem, bár hívő vagyok.

Nem tartozom egy vallásfelekezethez sem, mivel nem vagyok hívő, ateista vagyok.

Erre a kérdésre nem kívánok válaszolni (4).

Hely: _____, dátum: _____ 2002

Aláírás: _____
A nyilatkozattevő személy C.SALÁDI NEVE ÉS UTÓNEVE

KODA

A vallási/egyházi hovatartozás (30. kérdés) szintén önbevalláson alapult, ám érdekessége az, hogy a formális egyházi kötődésről beszámolni nem tudók esetében, a valláshoz való viszonyt is mérte, hiszen a válaszadó a következő opciók egyikét is megjelölhette: „nem tartozom egy vallásfelekezethez sem, bár hívő vagyok”; „nem tartozom egy vallásfelekezethez sem, mivel nem vagyok hívő, ateista vagyok”; „erre a kérdésre nem kívánok válaszolni (4)”; „válaszadás nem lehetséges, mivel a távol-

lévő személytől nincs P-3/NV-jelű nyilatkozat”. Fontos még megjegyezni, hogy a vallási hovatartozást nyitott kérdés alapján rögzítették, ám dőlt betűkkel ez az utasítás szerepelt: „Írja be azt a vallásfelekezetet, amelyhez tartozik, például római katolikus, evangélikus, görögkeleti, iszlám stb.”.

A nyelvismeretre vonatkozóan két kérdést is használtak. Először az anyanyelvet (31. kérdés), majd pedig a háztartásban/családban beszélt nyelvet (32. kérdés) kérdezték meg. (Lásd a 6. ábrát.)

Az anyanyelv esetében négy válaszlehetőséget adtak: a „szlovént”, az „olaszt”, a „magyart”, „egyéb (éspedig):”. A módszertani útmutató szerint az anyanyelvet úgy definiálták, mint azt a nyelvet, „amelyet a megkérdezett a korai gyermekkorában családjában, vagy ha rokonoknál élt, elsődleges környezetében elsajátított. Ha több ilyen nyelvet is elsajátított, azt a nyelvet kell feltüntetni, amelyet anyanyelvének gondol”. A válaszadás kötelező, ám a választás szabad volt, ezért a korábbi népszámlálásokhoz képest a feldolgozás során kiegészítették új, mint például a „montenegrói”, a „boszniai” vagy a „bosnyák” nyelvekkel is. Mivel gyakran szerepelt a válaszok között, a nyelvek csoportosításában megőrizték a „szerbhorvát” nyelvet is.

A háztartásban/családban beszélt nyelvet (32. kérdés) szintén részben nyitott kérdéssel kérdezték meg. Először választani lehetett a szlovén, az olasz, a magyar opciók közül, ám ezeken kívül nyitott kérdésként még két másik nyelvet tüntethettek fel. Azért kettőt, mert e kérdésre a kérdőívben is szereplő utasításban, „ha valaki több nyelvet beszél, akkor is csak a két leggyakrabban használtat tüntessék fel” kitétel szerepelt. A módszertani útmutató definíciója szerint itt olyan nyelvekről van szó, amelyet a „háztartáson vagy családon belüli kommunikációban (szóban és írásban) használnak”.

Ausztériában a legutóbbi 2001. évi, és az azelőtti (1981. és 1991. évi) népszámlálások során nem volt kifejezett etnikai adatgyűjtés. 2001-ben a kérdőív is anonim volt, a népszámlálás során a születési hely, állampolgárság, a köznyelv (vagy közösségi/környezeti nyelv, németül: Umgangssprache) és esetleg a vallási hovatartozást firtató kérdések (esetleg az ezen változók alapján készített kereszt táblák) utalhattak a megkérdezett etnikai hátterére.

A születési hely esetében az ország nevére kérdeznak rá, és a kérdőív előre megadott válaszlehetőségeket ajánl fel: Ausztria, Németország, Csehország, Szlovákia, Magyarország, Törökország, Románia, Lengyelország, Szlovénia, Horvátország, Bosznia-Hercegovina, Jugoszláv SZSZK, Macedonia, „egyéb éspedig”. Az állampolgárságról hasonló módon (zárt kérdéssel) tudakolóztak, kiegészítve az állampolgárság nélküli opcióval.

A környezeti nyelvnél több nyelvet is feltüntethettek a megkérdezettek.¹¹ A válaszadók előre megadott válaszlehetőségek közül választhattak, ezek pedig: német, burgenlandi horvát, romanesz, cseh, szlovák, magyar, szlovén, horvát, szerb, török és

¹¹ Érdekesképpen megjegyezzük, erre a nyelvismereti „demokratizmusra” 1991-ben tértek át, 1981-ben még kétváltozós kérdésként szerepelt: a válaszadók a némettől eltérő nyelveket nyitott kérdésként válaszolhattak meg.

más nyelv. Érdekes, a válaszlehetőségekből – a születési országok államnyelvével összehasonlítva – kimaradt a román, a lengyel és a macedón nyelv. Az előbbi két eset mintha azt sugallta volna, hogy Romániából elsősorban erdélyi magyarok, Lengyelországból pedig a német nemzetiségű lengyel állampolgárok menekültek/migráltak volna Ausztriába.

A kérdőív végén olvasható útmutatás e kérdés kapcsán így szól: „minden olyan nyelvet jelöljenek meg, akár többet is, amelyet Ön általában a magánéletben (családban, rokonokkal, barátokkal stb.) használ”. Ugyanakkor azt is leírja, hogy „az idegen nyelvet nem kell feltüntetni”, illetve „azoknál a személyeknél, akik (még) nem tudnak beszélni, a családban használt köznyelvet kell feltüntetni”. A népszámláláshoz készített részletes útmutató ezen meghatározásokat és utasításokat megismételte, ugyanakkor kibővítette azzal a magyarázattal, miszerint ezzel a kérdéssel azt tudják majd megítélni, hogy a nyelvcsoportok Ausztriában és az egyes tartományokban hogyan fejlődnek, fejlődtek ki. A válaszok ugyanakkor azt is lehetővé tették, hogy megfigyeljék az új nyelvi kisebbségeket, regisztrálják a vendégmunkások és menekültek nyelvét, és ezzel is elősegíthetik társadalmi integrációjukat.

8. ábra. A 2001. évi ausztriai népszámlálás kérdései a születési helyről, az állampolgárságról, a köznyelvről és a vallásról

4. Geburtsland: (heutige Grenzen)	Osterreich ☒	Deutschland ☒	Tschechische Republik ☒	Slowakische Republik ☒
	Ungarn ☒	Türkei ☒	Rumänien ☒	Polen ☒
	Slowenien ☒	Kroatien ☒	Bosnien und Herzegowina ☒	Bundesrepublik Jugoslawien ☒
				Mazedonien ☒
anderer Staat →	<input type="text"/>			
5. Staatsbürgerschaft (Bei Doppelstaatsbürgerschaft bitte beide ankreuzen):	Osterreich ☒	Deutschland ☒	Tschechische Republik ☒	Slowakische Republik ☒
	Türkei ☒	Rumänien ☒	Polen ☒	Slowenien ☒
	Bosnien und Herzegowina ☒	Bundesrepublik Jugoslawien ☒	Mazedonien ☒	staatenlos ☒
anderer Staat →	<input type="text"/>			
6. Umgangssprache: (auch mehrere Sprachen)	deutsch ☒	burgenland-kroatisch ☒	romanes ☒	tschechisch ☒
	slowakisch ☒	ungarisch ☒	slowenisch ☒	kroatisch ☒
	serbisch ☒	türkisch ☒		
andere Umgangssprache →	<input type="text"/>			
8. Religionsbekenntnis:	röm.-kath. ☒	evang. AB ☒	evang. HB ☒	alt-kath. ☒
	islamisch ☒	israelitisch ☒	ohne Religionsbekenntnis ☒	
anderes →	<input type="text"/>			

*

Összességében kiderül, hogy a vizsgált közép-európai térségben az etnikai hovatartozás közvetlen indikátorait a nemzetiségi/etnikai önbevalláson alapuló, illetve az anyanyelv használatára vonatkozó kérdések alapján állapították meg. Az etnikai önbevallás minden országban, (ahol egyáltalán rákérdeztek) önkéntes alapon történt. A kitöltési útmutatókat többféleképpen fogalmazták meg: volt, ahol nem definiálták (például Románia), volt ahol mondhatni többszörösen definiálták (például Ukrajna), és volt ahol részletes, leíró és éppen ezért olykor nehezen értelmezhető megfoghatatlan meghatározásokat találunk (például Horvátország). A részletes definíciók így úgy rímelnék a tanulmányunk elején is ismertetett ENSZ-ajánlásokban szereplőre. Érdemes megjegyezni, hogy a délszláv országokban, illetve Romániában is a földrajzi tájegység mint az etnikai identitás részeként értelmezhető válasz is felbukkan.

Az egyes országokban az anyanyelvre vonatkozó definíciók talán jobban egybeesnek, eltérés rendszerint abban mutatkozik, hogy van ahol a „korai gyermekkorban”, és van ahol csak a „gyermekkorban” használatos nyelvre utalnak a népszámlálás segédletei. E megközelítésben lényegtelen, hogy az összeírás pillanatában az egyén beszéli-e anyanyelvét. Ukrajnában azonban, ettől eltérő módon, igen tágra értelmezik az anyanyelvet, hiszen az nemcsak a gyermekkorban beszélt, hanem az egész életen keresztül használt nyelv is lehet, hiszen a kérdőív szerkesztői szerint, ha valakinek az anyanyelve az ukrán volt, akkor nem kérdés (azaz nem kell feltenni azt a kérdést), hogy jelenleg „tudja-e szabadon használni az ukránt”.

A vizsgált országok közül Ausztriában nem kérdezik rá az anyanyelvre, csak az ún. köz(össégi)nyelvre, azaz a családban vagy más informális közegben használt nyelvismertetre. Szlovéniában az anyanyelven kívül, rákérdeznek a családban beszélt nyelvre is, a többi országban (Ukrajnán kívül) csak az anyanyelvre. Szlovénia kapcsán fontos azt is megjegyezni, hogy itt az etnikai és vallási adatokat külön, a népszámlálási ívektől elválasztott módon is meg lehet vallani. A beszélni még nem tudók, a kiskorúak, illetve a süketnémák etnikai hovatartozásának, illetve anyanyelvének meghatározása rendszerint a szülők vagy az együtt élő személyek nyilatkozata alapján történik.

Néhány országban (például Szlovákia, Románia, Ukrajna) konkrét utalásokat is olvashatunk arról, hogy az etnikai hovatartozásnak és az anyanyelvnek nem kell feltétlenül egybe esnie. Ebből a szempontból Románia esete szintén érdekes, ugyanis itt, ha a számlálóbiztos valamelyik kérdésre elfelejtette a megfelelő választ beírni, az ide vonatkozó módszertani megjegyzés ellenére, utólag, ha csak egy mód van rá, mégis egységesen kezelik a két kérdést.

Ha a vizsgált országok népszámlálási kérdőíveit szigorúan módszertani szempontból elemezzük, azt tapasztalhatjuk, hogy a témánk szempontjából releváns nemzetiségi/etnikai, illetve nyelvismerteti adatokat zárt és nyitott kérdéssel egyaránt tudakolják a különféle országok statisztikai hatóságai. (Zárt kérdésen azt értjük, amikor egy kérdés után a kérdőívet összeállító egy megfelelő listát is közöl, természetesen helyet hagyva az egyéb válaszlehetőségeknek is. Nyitott kérdés alatt pedig azt a kérdezői technikát értjük,

amikor a megkérdezett szabadon, saját szavaival is válaszolhat egy kérdésre.) A két módszer között átmeneti esetnek tekinthetjük a kétváltozós (dummy) kérdéseket, azaz azokat az eseteket, amikor a feltett kérdés az első lépésben nyíltan (például Horvátország) vagy burkoltan (például Románia) „igen-nem” válaszlehetőségeket lehet adni, majd a második lépésben („nem” válasz esetén) nyitott kérdésként jelennek meg a továbbiakban.

A kérdések megfogalmazása óhatatlanul kihat a válaszadásra, hiszen a nyitott kérdésekre rendszerint nehezebben, ám szabadabban, a zárt kérdésekre viszont könnyebben, de korlátozottabban lehet válaszolni. A zárt kérdések mondhatni felosztják a világot azokra a létező elemekre, amelyeket a megadott válaszlehetőségek sugallnak, illetve a kevésbé megfogható és tényleges bevallást igénylő („egyéb” kategória után felsorolandó) részekre. A zárt kérdést megfogalmazó számára elsődlegesen az létezik egy adott kérdés kapcsán, amit a válaszlehetőségekben megnevez. Etnikai hovatartozás mérésére, azonosítására szolgáló kérdések esetében ez hatványozottan is így van: a feltüntetett etnikai csoportok (ki nem mondottan is) legitimnek tekinthetők, míg azok, amelyek nincsenek feltüntetve, azt sugallják, hogy a kérdőív megalkotói (az „állam”) és a válaszadók számára nem léteznek vagy másodrangúak.

Az amerikai és ausztráliai népszámlálások etnikumra vagy rasszra vonatkozó adatainak elemzése során is kimutatták, hogy nyitott kérdések esetében a kérdőíveken feltüntetett példákhoz, zárt kérdések esetében az előre megadott válaszlehetőségeknek erős hatása van a válaszadásra. Az Egyesült Államokban 1980-ban az „ancestry-kérdés” után példaként szerepelt – többek között – az angol, a magyar és a francia is, 1990-ben pedig már nem. A két népszámlálás között az angol felmenőjük száma 49,6 millióról 32,7 millióra, a magyaroké 1,77 millióról 1,58 millióra (11 százalékkal) (*Skerry [2000]*), a franciáké pedig 13 millióról 10 millióra csökkent (*Edmonston–Goldstein–Lott [1996]*). Hasonlóképpen Ausztráliában mindössze öt év alatt, a 2001. és a 2006. évi népszámlálások között háromszorosára nőtt a skótok száma, vélhetően azért, mert a 2001. évi gyakorlattal ellentétben az utóbbi összeírásakor a zárt kérdés előre megadott listáján szerepelt a „scottish”, mint válaszlehetőség.¹²

Az etnikai hovatartozás és az anyanyelv kérdései így gyakorlatilag egy állam etnopolitikájáról is árulkodnak: a zárt kérdést használók a feltüntetett etnikumokat/nemzetiségeket ki nem mondottan is legitimnek, óhajtottnak vagy elfogadottnak tekintik, a dummy kérdést használó országok többség és (minden más) kisebbség ellenpólusok dimenziójában képzelik el a társadalmi valóságot, a nyitott kérdéssel kérdezők pedig azt sugallják, hogy ők a legnagyobb mértékben befogadók akarnak lenni (persze a módszertani útmutatóban található példák strukturálhatják az etnotáját).

E logikát követve, a vizsgált országok közül az etnikai adatgyűjtés tekintetében különféle módszertani stratégiák állapíthatók meg. Ukrajnát, Szerbiát nyílt, Szlová-

¹² Lásd: <http://www.abs.gov.au/AUSSTATS/abs@.nsf/Latestproducts/2914.0Main%20Features235002006?opendocument&tabname=Summary&prodno=2914.0&issue=2006&num=&view=>

kiát pedig kiegyensúlyozott multietnicitás jellemzi. Románia és Horvátország kérdőívei elsősorban azt sugallják, hogy ott az (etnikai, nyelvi, vallási) többség adataira kíváncsiak („többségcentrikus”), Szlovénia pedig kisebbségbarát látszat demokratizmus ellenére szintén „többségcentrikus”, hiszen a kérdőívben használt zárt kérdések során éppen a legnagyobb kisebbségek megnevezéseit (szerbek, horvátok) nem tüntette fel. Ausztria bizonyos értelemben etnikailag semleges akar lenni, hiszen ilyen adatokat nem gyűjtenek, ott a bevándorlási és a nyelvhasználati adatok a társadalmi integráció erősítése szempontjából fontosak.¹³ Tanulmányunkban ugyan külön nem tárgyaltuk, ám gondolatmenetünk alapján Magyarország a 2001. évi népszámlálás során „kisebbségcentrikus”-nak nevezhető, hiszen a válaszadóknak (igaz opcionálisan) olyan zárt kérdésekre kellett válaszolniuk, amelyek válaszlehetőségei sorában a (sorrendben utolsóként feltüntetett) magyar mellett az alkotmányban rögzített összes őshonos kisebbségi csoport nevét is megtaláljuk.

2. táblázat

Magyarország és a szomszédos államok népszámláláson alapuló etnikai adatgyűjtésének módszertani stratégiái

Ország	Nemzetiség/ etnikum	Nyelv		Vallás
		Anyanyelv	Más nyelvi kérdés	
Szlovákia	Zárt kérdés	Zárt kérdés	Nincs	Nyitott kérdés
Ukrajna	Nyitott kérdés	Nyitott kérdés	Államnyelv ismerete Egyéb nyelvismeret	Nincs
Románia	Dummy Többségcentrikus	Dummy Többségcentrikus	Nincs	Többségcentrikus
Szerbia	Nyitott kérdés	Nyitott kérdés	Nincs	Nyitott kérdés
Horvátország	Dummy Többségcentrikus	Dummy Többségcentrikus	Nincs	Dummy Többségcentrikus
Szlovénia	Zárt kérdés, többségcentrikus	Zárt kérdés, többségcentrikus	Családban beszélt nyelv (zárt kérdés, többségcentrikus)	Nyitott kérdés
Ausztria	Nincs	Nincs	Köz- vagy környezeti nyelv	Zárt kérdés
Magyarország	Zárt kérdés, kisebbségcentrikus, Kulturális kötődés	Zárt kérdés, kisebbségcentrikus	Nyelvismeret	Nyitott kérdés

¹³ Az egyes országok módszertani megítélését aszerint is tovább árnyalhatnánk, hogy a kérdőívek az államnyelven kívül mely nyelveken elérhetőek még. Mint láttuk, több országban (Szlovákia, Szerbia, Szlovénia) magyar nyelvű kérdőíveket is használtak.

Az etnikai adatok nemzetállami készítés szempontjából tehát rendkívüli érzékenyek. Ha abból indulunk ki, hogy tanulmányunkban többnyire az 1990-es években és utána létrejött országokról volt szó, érthető, hogy ezen országok egyik fő politikai célkitűzése a nemzetállami megerősödés. Ha mindehhez hozzátesszük azt is, a rendszerváltozások felerősítették az államszocialista időszakban így-úgy elfojtott nacionalista érzéseket is, nyilvánvaló, hogy a népszámlálások etnikai adatgyűjtése központi téma lehet a többség és a kisebbségi csoportok számára egyaránt. Minél több kérdéssel operacionalizálják ugyanis az etnikai/nyelvi hovatartozást, annál nagyobb a valószínűsége, hogy az országról heterogénebb képet kapunk. Az etnikai heterogenitás pedig ellentmondhat a nemzetállami eszménynek. Ha viszont az etnikai csoportokról szóló kérdések nem jelennek meg, akkor a kisebbségi csoportok ellenállását vagy frusztrációját válthatja ki az összeírás. Tanulásként tehát figyelemmel kell lenni arra, hogy a népszámlálási kérdőívek ne ütközőzónaként, hanem a kialakult helyzet valóságnak megfelelő rögzítéseként működjenek.

Irodalom

- EDMONSTON, B. – GOLDSTEIN, J. – LOTT, T. J. (szerk.) [1996]: *Spotlight on Heterogeneity: The Federal Standards for Racial and Ethnic Classification*. National Academy Press. Washington, D.C.
- GYÓRI SZABÓ R. [2007]: A szlovéniai magyar és olasz kisebbség autonómiája, politikai képviselete. In: *Szarka L. – Vizi B. – Majtényi B. – Kántor Z.: Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában*. Gondolat Kiadó. Budapest.
- GYURGYÍK L. [2006]: *Népszámlálás 2001. A szlovákiai magyarság demográfiai, valamint település- és társadalomszerkezetének változásai az 1990-es években*. Kalligram. Pozsony.
- MCKIBBEN, JEROME N. [2004]: Racial and Ethnic Composition. In: *Siegel, J. S. – Swanson, D. A.* (szerk.): *The Methods and Materials of Demography*. Elsevier Academic Press. San Diego, London.
- SKERRY, P. [2000]: *Counting on the Census? Race, Group Identity, and the Evasion of the Politics*. The Brookings Institution. Washington, D.C.
- SKUTNABB-KANGAS, T. [1997]: *Nyelv, oktatás és a kisebbségek*. Teleki László Alapítvány. Budapest.
- UN (UNITED NATIONS) [1998]: *Recommendations for the 2000 Censuses of Population and Housing in the ECE Region*. New York, Geneva.

Summary

The paper provides an overview on census practices regarding the ethnic data methodologies in Hungary's neighbouring countries (Slovakia, Ukraine, Romania, Serbia, Croatia, Slovenia, Austria). During the last censuses of the region, the main criteria for gathering data of ethnicity or nationality were information regarding the mother-tongue of those asked and the self-declaration of their ethnic belonging. The paper analyzes each country's related specific instructions in a comparative way, and finally identifies methodological strategies on ethnic data gathering.